

Könyvszemle

Zsakó Erzsébet: *Hinni és tenni*. Az Unitárius Nőszövetség története. Kiadja az Erdélyi Unitárius Egyház. Kolozsvár, 2003. 419 l.

Ha majd valaki egyszer összegezni akarja az Unitárius Egyház teljes történetét, igazán jó munkát csak akkor végezhet, ha rendelkezésére állnak a részegységek történeti feldolgozásai, monográfiái. Így például az 1900-ig tartó oktatástörténet nagyrészt benne foglaltatik Gál Kelemen kétkötetes iskolatörténetében. Tóth György összegezte az egyház törvényeit. Az ifjúsági mozgalmak története is jórészt feldolgozott. De hány szegmentuma van még az egyházi-felekezeti életnek, amiről új szempontú összefoglalást kell készíteni. Ezek közé tartozott az unitárius nőmozgalom múltja is, s erről most, több mint egy évtizedes munkálkodást követően Zsakó Erzsébet készített négyszáz oldalas összefoglalást. Közel száz év eseményeit, vitáit s főleg tetteit vetíti elénk olyan részletességgel, mely már a teljesség határát súrolja, s adattárrá is teszi a könyvet.

A *Bevezetés*ben a nőmozgalom kezdeteiről, XIX. századi kialakulásáról közöl néhány érdekességet. Megtudjuk, hogy a nők először Új-Zélandban kaptak választójogot 1893-ban, s Romániában csak 1929-ben került sor erre, akkor is csak részlegesen. A női egyenjogúságot először Németországban iktatták törvénybe 1919-ben, Svájcban ez csak 1981-ben történt meg. A mi tájainkon 1948 és 1950 között születtek erre vonatkozó törvények. Ugyancsak itt olvashatunk a Dávid Ferenc Egyletről, melynek keretében az unitárius nőmozgalom kibontakozott.

A szerző előtt két lehetőség kínálkozott a feldolgozásra. Az egyik lehetett a kronologikus feldolgozás, ahol az egyes korszakokon belül mindenre kitérhet, a másik a részegységenkénti, az egyes tevékenységi területek bemutatása. A szerző a kettőt szerencsésen kombinálja, így sikerül sokoldalúan bemutatni tárgyát. Bizonyára olyan mennyiségű anyaga gyűlt fel, hogy a csupán kronológiai megközelítést ezek részletezése szétfeszítette volna.

Így a kötet kilenc fejezetre tagolódik, ezekből négy a kronologikus történeti rész, négy a nőszövetségi munka különböző vonatkozásaira tér ki, egy pedig az alapszabály-változásokat elemzi. A függelékek közt dokumentumközlést, névmutatókat, életrajzi adatokat, fényképeket találunk.

A szerző tehát négy fejezetre osztja az unitárius nőmozgalom történetét. Az első az „elméleti viták kora: 1885–1910”. Ez az a korszak, amelyben még jórészt férfiak intézik a nők ügyeit is. Boros György már 1885-ben, a Dávid Ferenc Egylet létrehozásakor gondol a nőkre: nemcsak tagok lehetnek az egyletben, hanem az egyik alelnök is nő, sőt, 1899-től már a választmány tagjainak fele is a nők közül kerül ki. Boros nők iránti tisztelete minden bizonnyal Brassai

Sámuelnek a nőnevelésről vallott nézeteire vezethető vissza (különben Brassai volt az egyesület első elnöke is). Úgyhogy e fejezetben legalább egy bekezdést megérdemelt volna Brassai viszonyulásának részletezése. A múlt századfordulón még az ment újdonságszámba, hogy a nők magántanulóként érettségit tehetnek, s 1895-től beiratkozhattak egyes egyetemi szakokra. Ezután nevelődött ki az a műveltebb asszonyréteg, amely már küzdeni tudott a jogaiért, amely már a közéletben is hallatta hangját. A Dávid Ferenc Egyesület lapjában, az *Unitárius Közlöny*ben 1887-től megjelenő – egy ideig önálló – *Nők Világa* című rovat lesz az a fórum, amelyben a hölgyek kifejthetik véleményüket. A Budapesten élő Perczelné Kozma Flóra és a kolozsvári Fanghné Gyűjtő Izabella író nők, valamint Raffaj Irma papné a leggyakrabban közlő és egyéni nézeteiknek is hangot adó munkatársak. Már az angol és a nemzetközi nőmozgalomra is figyelnek. Előkészítik egy nőszervezet megalakítását.

A második fejezet az 1910 és 1932 közötti időszakot mutatja be: az „önszerveződés korát”. A Dávid Ferenc születésének 400. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi zsinat és egyleti közgyűlés kapcsán alakul meg az Angol, Amerikai és Magyar Unitárius Nők Szövetsége, egyszerre három központban is: Kolozsvárt, Berlinben és Londonban. A nemzetközi kereten belül 1910 végén épül ki – a Dávid Ferenc Egyesület támogatásával – a magyar szövetség. Első elnökei Ferencz Józsefné Kolozsvárról és Perczel Ferencné Budapestről. Az első vidéki nőegyletek a Homoród mentén létesülnek, az 1910-es években majd minden egyházközség mellett működik női szervezet is. Az első nőegyleti alapszabály 1917-ben készül el. Különösen a világháború éveiben felelősségteljes szerep hárul a nőkre, papnékra. A trianoni katasztrófa után csak 1922-ben kerül sor a nőszövetség újjáalakulására. Segítik a lelkes munkáját, vallásos estélyeket, teadélutánokat szerveznek, támogatják a rászorulókat. A júniusban Kolozsvárt megtartott nőszövetségi közgyűlés teljesen Kolozsvár-centrikus vezetőséget választ. Ezután válik Boros Györgyné ügyvezető elnök mellett a szövetség hangadójává Kauntz Józsefné Engel Ella és Mikó Lőrincné Zsakó Aranka. 1923-ban már útmutatót adnak ki a vidéki nőszövetségek részére. Ez a Dávid Ferenc Egyesület szerveként határozza meg a szövetséget. Céljait is annak függvényében írja körül. A lányok és öreg nők, veszélyeztetettek gondozása, árvák ellátása, szegény lányok kiházasítása, templomi ünnepélyek előkészítése, tanfolyamok szervezése tartozik az egyik feladatkörbe, a másik a levelezés a faluból ideiglenesen (pl. tanulni, cselédként) vagy véglegesen eltávozott nőekkel. 1925-től az erdélyi nőmozgalomról rendszeresen tájékoztat az *International News Sheet* is. Ugyanebben az évben kapcsolatba lépnek a romániai nőmozgalommal és a többi kisebbségi magyar egyházak nőszervezeteivel. Megalakítják a Romániai Kisebbségi Nők Központi Titkárságát, melyben az unitáriusokat Mikó Lőrincné képviseli. Szerencsés lett volna itt egy rövid kitekintésben összefoglalni a többi erdélyi magyar nőszövetség megalakulási körülményeit, szervezeti felépítésének jellemzőit. Hiszen a továbbiakban számos utalás történik rájuk, egyszer az

is elhangzik, hogy az unitárius a legrégebbi közülük (vö. 96. l.). 1926-tól az Unitárius Nőszövetség fizetett jegyzőt alkalmaz Ajtay Annuska személyében.

A harmadik időszaknak a szerző *Az önálló Nőszövetség kora* címet adta, és az 1933 és 1948 közötti eseményeket, változásokat tárgyalja. Mindjárt az elején egy sok vihart kavaráó vitát kell ismertetnie, azt, hogy miként vált ki a Nőszövetség a Dávid Ferenc Egyletből. A kiválás indítóoka arra vezethető vissza, hogy a szövetség önálló jogi személyként több támogatáshoz juthatott, szabadabb mozgásteret élvezhetett, különösen a jótékonyági munkában. Az ilyen irányú szervezkedést 1930-ban Kauntzné Engel Ella, Mikó Lőrincné Zsakó Aranka és Csifó Salamonné Veress Ilona indította el. Az akkori nőszövetségi elnök, Boros Györgyné, a püspök felesége viszont a kiválás ellen volt, férjével együtt a nőket igyekezett megtartani a Dávid Ferenc Egylet keretében. Az 1933. március 16-i közgyűlésen önálló jótékony alakulatként, külön alapszabályzattal megalakult a Dávid Ferenc Unitárius Nők Szövetsége. Ennek elnöke dr. Boros Györgyné, ügyvezető alelnöke Csifó Salamonné, alelnökei Mikó Lőrincné és Vajna Lajosné. Emellett fennmaradt a Dávid Ferenc Egylet keretében működő nőszövetség is, szintén Borosné elnökletével. Az Borosné 1938-ban bekövetkezett haláláig külön is néha szervezkedett, úgyhogy öt éven át kettősség érvényesült.

A tényleges tevékenység azonban az önálló szövetség keretében folyik. A munkaterület mind Kolozsváron, mind pedig vidéken kiszélesedik. 1937-ben a szövetségnek már 76 helyi tagozata működik. Új terület a népművészet felkarolása kiállítások szervezésével, a művelődési otthonok felépítésének támogatása, működtetésében való részvétel, a felekezeti iskolák segítése, gyermekek beiskolázása, női gazdasági tanfolyam szervezése. Kolozsvárt napközi otthont alapítanak, ingyenes orvosi rendelést biztosítanak. Országos és helyi gyűjtéseket indítanak be. Az 1930-as évek második felében a politikai szigorítások megnehezítik a nőszövetségi munkát is. A bécsi döntést követően 1941 februárjában tartanak közgyűlést, s igazítják munkamódszerüket az új helyzethez. Mikó Lőrincné választják elnökül. Rövidesen fizetett titkárnőként Gál Margitot alkalmazzák. Mindent beárnyékolnak a háborús viszonyok. A Dél-Erdélybe szakadt nőszövetségek dr. Gál Miklósné irányítása alá kerülnek, de lényegében munkásságuk szünetel. A világháború után 1945-től indul meg a munka. Eleinte a hadifoglyok segítése a cél, a még meglévő intézmények fenntartása, újbóli működtetése kerül előtérbe. 1947 májusában közgyűlést tartanak, az elnöki székben Mikó Lőrincné marad. 1948-ban a nőmozgalom kommunista vezetés alatt történő egységesítése idején az Unitárius Nőszövetség is kénytelen beszüntetni munkáját, vagyonát az egyházra hagyja.

Ebből a korszakból Zsakó Erzsébet négy tevékenységi területet külön kiemelendőnek vél, s ezekkel alfejezetekben foglalkozik. Az egyik az 1930-as évek közepén előtérbe került csecsemővédelem, az anyák felvilágosítása, a gyermekekről való gondoskodás. A szövetség egyik tagját, Marosi Katalint erre külön ki is képezték. Hasonlóan fontosak voltak az 1933-tól évente megrendezett

székelykeresztúri gazdasági-háztartási tanfolyamok. Ennek „modernebb” változata lett a Kolozsvárt 1942-től beindított leány-népfőiskola, ahol kéthetes tanfolyamon vidéki lányoknak a gyakorlati tárgyak mellett általános műveltségi tudnivalókat is előadtak. Igazán maradandó az Írisz-telepi Unitárius Otthon lett, mely a tervek szerint aggmenházat, gyermekotthont és óvodával egybekötött napközi otthont foglalt volna magában. Hosszas előkészületek után 1939-ben kezdték el építeni, 1940 augusztusában nyitották meg, pár öreg nőt, s a bécsi döntés után néhány árva gyermeket helyeztek el az épületben.

A szerző már mint résztvevő és szemtanú ismerteti a negyedik, 1990-ben kezdődött korszakot, „az újjászületés korát”. 1990 folyamán több egyházközségben is spontánul beindult a nők szervezkedése, de az újjáalakuló kolozsvári közgyűlésre csak 1992. szeptember 20-án került sor. Elnökül dr. Kovács Lajosné Vaska Klárát, a püspök nejét választották, ügyvezető alelnök Zsakó Erzsébet lett. A főtitkár pedig Paskuczné Szathmáry Viola. Felvették a kapcsolatot a romániai és a nemzetközi nőszervezetekkel, elküldték képviselőiket ezek kongresszusaira. 1994-ben már 45 tagozatuk működött az országban. Foglalkoznak a papnék összefogásával, a magyar iskoláztatás elősegítésével. Az 1995-ös közgyűlésen elfogadják az új Alapszabályt, civil szervezetként határozzák meg a nőszövetséget. Unifolk néven kft-t alapítanak, tanfolyamokat indítanak, s 2000-től megjelentetik önálló lapjukat, a *Nők Világát*.

E korszakból is öt tevékenységet, megvalósítást külön kiemel a szerző. Közli az 1990 és 2000 között megrendezett évenkénti nőkonferenciák jegyzékét, szervezési kereteit. Míg 1990-ben a segesvári konferencián 3 nőszövetséget 64 tag képviselt, a 2000-es magyarsárosi konferencián 54 nőszövetség 325 tagja jelent meg! Szociális téren főleg a tanfolyamok és tanácskozások szervezését és a pályázási rendszer tökéletesítését tartja fontosnak. A tervekben szerepel egy kolozsvári nyugdíjas ház létesítése. A lóközi Unitárius Szeretetotthon viszont már működő intézmény. Kis Domokosné Kocsis Rozália kénosi lelkésznő tíz éven át ügyködött érdekében. 1993-ban az elhagyott parókiát alakította 13-14 fős aggmenházzá, majd 2000-re sikerült felépíteni a modern, 23 férőhelyes öregotthont. 1995-ben kísérlet történt a kolozsvári nők helyzetének adatlapos felmérésére, mintegy 650 családot kerestek fel, s bár a munka félbemaradt, néhány szociális vonatkozású tanulság levonható az eredményekből. Végül az 1994 és 1998 Homoródszentmártonban tartott, Békesség Szigete néven ismert tanfolyamokat, s ezek folytatását, a kolozsvári Egymásért személyiségfejlesztő előadássorozatokat mutatja be. Kísérlet jellegű kezdeményezések az útkeresést jelzik.

A nőszövetségi munka kiemelt vonatkozásait Zsakó Erzsébet külön-külön fejezetben tárgyalja, hogy a történeti rész utalásait követően itt a jelenséget, intézményt teljes részletességgel bemutathassa.

A nőnevelés kétségtelenül a nőszövetség központi kérdése kellett, hogy legyen megalakulása óta, bár ennek nem minden vonatkozása kapcsolódott a nőszövetséghez.

Az 1885-ben alapított angliai Channing House School az unitárius lelkészek lányainak nevelését szolgálta, s nagy kitüntetés lehetett magyar lányok részére egy-két évet ott tölteni. Elsőként a fővárosi Buzogány Mariska utazhatott oda 1892-ben, aztán Fangh Erzsébet erdélyi tanítónő következett. Davidsonné Anghy Gyöngyi összeállítását is felhasználva a fejezet bemutatja, hogy évről évre ki volt a Channing School magyar vendége, sőt, ezek későbbi életpályájára is fényt vet. Tény, hogy főleg vezető egyházi emberek lányai részesülhettek az angliai ösztöndíjban. Az elemi lányoktatás kapcsán a szerző említi, hogy nem talált adatot a leányelemi megindulásának időpontjáról. Nos, mind Jakab Elek, mind Gál Kelemen, sőt alulírott is foglalkozik vele: 1717-ig vezethetők vissza a hagyományok. A mindenkori kántor feladata volt a lányok oktatása. S bár a leányelemi a nőszövetségtől függetlenül működött, padjaiból kerültek ki a szövetség későbbi tagjai, akik már nyilván mint egykori iskolájukra fordítottak gondot erre a tanintézetre. Az unitáriusoknak sajnos nem volt lehetőségük leánygimnázium kiépítésére, úgyhogy az unitárius lányok vagy a Felsőbb Leányiskolában (De Gerandóban) vagy a katolikus, később a református leányiskolában folytathatták tanulmányaikat. A cselédkérdés, vagyis a városba szakadt unitárius vallású cseléd lányok nyilvántartásának, lelki gondozásának feladata már ténylegesen a nőszövetségre hárult. 1930-ban meg is alakították erre az Unitárius Vidéki Lányok Kolozvári Egyesületét. Ha felsőbb iskolát nem is, de egy Unitárius Leányotthont az első világháború utáni kényszerhelyzetben sikerült létrehozni. Már az 1910-es évektől felmerült, hogy a Kolozsvárt tanuló lányoknak közös otthont kellene biztosítani. A megvalósításra 1919 őszén került sor. Az otthon a kollégiumépület északkeleti sarkában nyílt meg, külön bejáratral. Főleg Kovács Margit tanárnő vezetése alatt vált komoly intézménnyé ez az 1925-ben már félszáz lányt befogadó otthon. 1928 nyarán sikerült átköltöztetni az addig lefoglalt régi kollégiumépület első emeletére. Az otthon 1949-ig működött.

A lányok külön tömörülését, a leányegyleteket is számba veszi a kötet. Ezek is eleinte a Dávid Ferenc Egyleten belül, az Ifjúsági Körök részeként kezdtek működni az 1920-as évek végétől. 1933 táján megszűnt a különállás, fiúk és lányok egy egyletet képeztek. Egy másik átmeneti kezdeményezés volt az unitárius Középiszkolás Lányok Munkaközössége, mely 1942-ben jött létre Kolozsvárt Erdő János akkori vallástanár kezdeményezésére. Főleg néhány sikeres munkatáborra vált emlékeztetéssé. Unitárius középiszkolaként említi a szerző azt az 1944/45-ben megindított négyosztályos ipari leányiskolát, melyben szakmát tanultak, s érettségít is lehetett tenni. A kollégiumépület hátsó szárnyában működött, a tanügyi reformig állt fenn. Érdekes a *Lányok a teológián* című alfejezet: nyomon követi, milyen vitákat váltott ki az első leányhallgatók felvétele. 1931-től évente egy-egy lánynak biztosítottak helyet. Az első négy hallgató nő életpályáját is megismerhetjük. 1990 óta már természetesen a lányok teológiai oktatása.

A nőszövetségnek a hagyományörzésben játszott szerepe erdélyi viszonylatban számottevő. Zsakó Erzsébet mint szakember részletezheti itt a tudnivalókat.

A XX. század elején még úgy tevődik fel a kérdés, hogy a lányok inkább otthon tanuljanak szőni-fonni, s ne menjenek városba cselédeskedni. Az 1920-as években eleinte csak a leányotthon lakóinak tanfolyamokat is szerveznek, aztán varrottas- és kézimunkagyűjtést indítanak. Az 1930-as években a nőszövetség előadássorozatokkal, kiállítások rendezésével támogatja a népi művészetet, háziipart, főleg a torockói hagyományoknak van nagy becsülete. Tanulságos elolvasni, milyen akadályokba ütközött az 1930-as évek második felében egy „torockói szoba” létesítése. Az 1990-es években az útkeresés, a népművészeti tárgyak értékesítése, külön vállalat létesítése és csődbe jutása okoz gondot. Szerencsésebben működnek a kézimunka-tanfolyamok, melyeket 1993 óta évente megrendeznek jól képzett előadókkal, s a gyakorlatba is bevezetik a résztvevőket. Ezeket nem csak unitáriusok látogatják. A tanfolyamoknak is köszönhetően nem egy vidéki helységben kézimunkakörök jönnek létre melyeken a helyi hagyományokat ápolják, s a közös munka némi haszonnal is jár.

Az Unitárius Nőszövetség rendre kapcsolatot épített ki a bel- és külföldi nőszervezetekkel. Az első világháború előtt ilyen jellegű kapcsolatfelvételle alig utal adat, az 1920-as években viszont már kétirányú a szervezkedés. Egyrészt az 1923-as román alkotmány végre kimondja a két nem egyenlőségét, s ezután a román nők is szervezkedni kezdenek. Alexandrina Cantacuzino hercegnő áll a román nőmozgalom élére. Az ő vezetésével rendezik meg 1925 októberében a Román Nők Nemzeti Tanácsának kongresszusát Bukarestben, melyet megelőzően külön összehívják a kisebbségi nőszervezeteket is. Ezen mintegy hatvan küldött vesz részt: felekezeti, nyelvi, városi alapon létrejött nőszervezetek képviselői. Ennek nyomán a magyar nőszövetségek külön is fórumot hoztak létre Kolozsvárt: A Romániai Kisebbségi Nők Központi Titkárságát, mely mintegy 900 000 romániai magyar nőt képviselt, s a bukaresti központtal tartotta a kapcsolatot. Az Unitárius Nőszövetség 1926 januárjában csatlakozik hozzá. A titkárság közös munkaprogramot dolgozott ki, mely a nőmozgalmi célokon kívül politikai, kulturális és gazdasági célokat is kitűzött. Politikailag az Országos Magyar Pártot támogatta. Női gazdasági tanfolyamokat szervezett, választásokon való részvételre mozgósította a nőket, megszervezte a gyermekek üdültetését. Ez utóbbival kapcsolatos az unitáriusok bányabükki gazdasági lakának és telkének gyermeküdülőül való átalakítása, a nőszövetség kezelésébe vétele. 1990 óta is több kísérlet történt a romániai nők összefogására kisebbségi, magyar vagy keresztény alapon, ám eddig még nem sikerült a közös nevezőt megtalálni. Viszont 1995-től az unitáriusok is évente megtartják a nők ökumenikus világ-imanapját.

A külföldi kapcsolatok szerencsésebben alakultak, mert az Unitárius Nőszövetség már megalakuláskor is a Szabadelvű Keresztény Nők Nemzetközi Szövetségének kötelékébe tartozott. Ezzel egy hatalmas, Európában, Amerikában és a brit gyarmatokon működő szervezet része lett. A kapcsolat több-kevesebb intenzitással azóta is fennáll. Ennek évente háromszor megjelenő lapja, a *News*

Sheet minden tagszervezet tevékenységéről beszámol, így rendszeresen magyar tudósítójuk is volt.

A nőszövetség tagozatait számba vevő fejezet inkább adattár jellegű. Egyházkörönként sorolja fel a helységeket, s ismerteti az ottani női szervezkedésekkel kapcsolatos adatokat. Van, ahol egy-két oldalnyit tesznek ki a részletek, máshelyt két-három sorban elfér a beszámoló. Sok munkát igényelhetett a közel másfélszáz város és falu adatainak begyűjtése. Még az esetleges hiányok ellenére is szükséges közlésük, mert így válik érezhetővé, hogy nem csak a központban élő, kolozsvári nők tevékenykedtek.

Az utolsó fejezet a nőszövetség fejlődését mutatja be az alapszabályok tükrében. Közli az első, 1917-es alapszabályt, s annak fejezetenkénti módosulásait az idők folyamán. Talán egészében is ide kellett volna iktatni a jelenleg érvényes alapszabályt.

Az általános betűrendes névmutató mellett két tájékoztató jellegű névsort találunk. Az egyik a nyolcadik fejezet végén a helyi tagozatok elnökeit és aktívabb tagjait veszi számba, a másik a függelékben a nőszövetségi vezetők fontosabb életrajzi adatait. Így az olvasó-érdeklődő három névsorban is keresgélhet. Talán az utóbbi kettőt jó lett volna egybevonni. Meglepő, hogy a kolozsvári személyiségek esetében is milyen gyakran hiányoznak a pontos adatok. Legalább a meghatározó egyéniségek teljesebb életrajzot érdemeltek volna, beleértve származásukat, családi helyzetüket, más téren kifejtett munkájukat. Épp e téren vár még munka Zsakó Erzsébetre: elkészíthetné unitárius nagyasszonyaink portré-gyűjteményét, hiszen a leszármazottaik még többnyire közöttünk élnek, adatokkal szolgálhatnak. [...]

A textilmérnök Zsakó Erzsébet első könyve tekintélyes, maradandó munka. Forrásul elsősorban az *Unitárius Közlöny* és a *Nők Világa* évfolyamait használta, ezekből minden apró hírt kijegyzetelt. Láthatóan a levéltárban is kutatott, családoknál érdeklődött. Néhány kötetet, így főleg Boros György naplójának adatait is hasznosította. A legújabb eseményeket személyes élményei alapján éppen neki kellett megírnia, még akkor is, ha alakításukban vezető szerep hárult rá. A kötet összeállítása során a rövidítések és betűszók feloldását külön kellett volna közölni: nem elég az első említéskor a teljes nevet feltüntetni, hiszen esetleg valaki csak egyetlen fejezetet olvas el. Betűszóiban kizárólag nagybetűt használunk: UNOSZ (helytelenül: UNOSz). Az idegen nyelvű szavakat, mondatokat is le kell fordítani. Hisz akadhat magyarországi olvasó, aki nem tud románul. Ezek az apró megjegyzések nem kérdőjelezik meg a könyv értékét. Remélhetőleg más felekezeti magyar nőszövetségek is követik az unitárius nőszövetség példáját, s megíratják saját szervezetük történetét.

Dr. GAAL GYÖRGY

André Gounelle, *Parler du Christ (Beszélni Krisztusról)**, Van Dieren, Párizs 2003. 152 oldal.

Íme egy jelentős könyv, amely André Gounelle munkásságában és vallásos gondolatiságában igazi mérföldkőnek számít. A mű figyelemre méltó összefoglalást nyújt Jézus Krisztus-voltának elnevezéséről és értelméről, a Keresztről és a feltámadásról, a humánus és példamutató Krisztusban kiteljesedett igaz emberről, a Jézus történetiségére vonatkozó kérdésekről. Mindenekelőtt a könyv 6. fejezetét – *Krisztus a vallások fényében* – olvassuk majd a legszívesebben és ugyanakkor a felfedezés örömeivel. Itt ugyanis A. Gounelle az általa igen jól ismert és kivételes nevelő erővel ható tipológiák szerint mutatja be rendre a muzulmán jellegű, azután (a szerző által leginkább kedvelt) buddhista, majd a hinduista, végül pedig a hős alakjától uralt regényes típusú krisztológiát. Meggyőződése, hogy a klasszikus tanok többsége (mint amilyen a szentháromság, Krisztus kettős természete, a helyettesítő vezeklés) a hívő ember számára leggyakrabban úgy jelentkezik, mint “teher és akadály”; ennél fogva nem ezek újjáértelmezése és mesterséges “megfiatalítása” a cél, hanem sokkal inkább olyan lehetőségek keresése, amelyek a hagyományos tanok alternatíváit hoznák magukkal. Ha mélységesen hiszi, hogy Jézus a Krisztus, ha Őbenne látja “a legdöntőbb eseményt, a legfontosabb cselekedetet, Isten legmeghatározóbb beavatkozását az emberiség történetébe”, akkor nem kevésbé igaz, hogy számára a “krisztus” másutt nyilvánul meg mint Jézusban, azaz oly módon, mint isteni, cselekvő és alkotó erő, amely a világban és bennünk munkálkodik. Kivételesen személyes hangvételű bevezető soraiban André Gounelle így egyszerre támadja a kereszténység kizáró és kizárólagos jellegét, miszerint Isten csak Jézusban nyilvánulna meg (e kérdéstről kivonatot olvashatunk az *Évangile et Liberté* jelen számának 6. oldalán). Meglehet, ez a könyv André Gounelle eddigi legkiteljesedettebb kötete.

---

* Megjelent az *Évangile et Liberté* 2004 januári számában. Farkas Júlia fordítása.